

Εργαστήρι δημιουργικής γραφής

1^η ενότητα

*Εισηγητής: Θοδωρής Κούκias
Συγγραφέας-Εκπαιδευτικός*

Τι είναι δημιουργική γραφή;

Στην ευρεία του σημασία, ο όρος εμπεριέχει το σύνολο των διάφορων εκπαιδευτικών πρακτικών και τεχνικών που στοχεύουν στην ενίσχυση συγγραφικών δεξιοτήτων. Κάθε κείμενο που επιδιώκει είτε να ευχαριστήσει είτε να εξηγήσει είτε να πείσει τον αναγνώστη του αξιοποιώντας δημιουργικά μέσα εμπίπτει στο πεδίο της δημιουργικής γραφής

Γιατί γράφουμε;

Πολλοί πιστεύουν ότι το γράψιμο είναι ένας διάλογος. Ακόμη κι όταν γράφουμε τις πιο μύχιες, κρυμμένες σκέψεις μας ένα διάλογο κάνουμε: με τον εαυτό μας, με έναν φανταστικό αναγνώστη, με κάποιον δικό μας άνθρωπο.

Λογοτεχνικά είδη

Η κατάταξη των γνωστότερων και δημοφιλέστερων λογοτεχνικών ειδών γίνεται συνήθως (με κάποιες παραλλαγές) με βάση τις υποδιαιρέσεις

α) ποίηση (Ωδή, ελεγεία, επίγραμμα, ύμνος, λίκμερικ και αργότερα τραγούδι, μαντινάδα κλπ),

β) πεζογραφία (διήγημα, short story, νουβέλα, ευθυμογράφημα, χρονογράφημα, παραμύθι, μυθιστόρημα),

γ) θέατρο (Τραγωδία, κωμωδία, μιούζικαλ, επιθεώρηση).

Νουβέλα vs Μυθιστορήματος

Ως προς την έκταση, το αφηγηματικό είδος νουβέλα τοποθετείται κάπου ανάμεσα στο διήγημα και στο μυθιστόρημα. Ο όρος προέρχεται από την ιταλική «novella» και παραπέμπει σε κάτι καινούριο και πρωτότυπο. Χαρακτηριστική ελληνική νουβέλα θεωρείται η Φόνισσα του Παπαδιαμάντη.

Το μυθιστόρημα έλκει την ονομασία του από τον νεολογισμό «μυθιστορία» που είχε προτείνει ο Αδαμάντιος Κοραής, το 1804, για να αντικαταστήσει τον όρο ρομάντζο. Το μυθιστόρημα είναι από τα σπουδαιότερα και τα πιο διαδεδομένα είδη της αφηγηματικής πεζογραφίας. Είναι μεγαλύτερο σε έκταση από τη νουβέλα και πολύ εκτενέστερο από το διήγημα. Βασικό στοιχείο του μυθιστορήματος είναι η μυθοπλασία, η σύνθετη πλοκή και το πλήθος των χαρακτήρων αλλά και επεισοδίων του.

Κατηγορίες μυθιστορημάτων

- ο Ιστορικό
- ο Αστυνομικό
- ο Δυστοπτικό
- ο Νεανικό
- ο Ηθογραφικό
- ο Πολιτικό
- ο Ερωτικό
- ο Θρίλερ
- ο Φιλοσοφικό
- ο Επιστημονικής φαντασίας
- ο Κοινωνικό κλπ

Συμβουλές Δημιουργικής Γραφής από τον Stephen King

- ο Μην χάνετε τον χρόνο σας προσπαθώντας να ευχαριστήσετε τους ανθρώπους. Γράψτε κυρίως για τον εαυτό σας.
- ο Όταν γράφετε, αποσυνδεθείτε από τον υπόλοιπο κόσμο.
- ο Προετοιμαστείτε για περισσότερες αποτυχίες και επικρίσεις από όσες θα νομίζατε ότι θα αντιμετωπίζατε.
- ο Αποφύγετε επιρρήματα και μεγάλες παραγράφους. Τα επιρρήματα είναι αγριοραδίκια που καταστρέφουν το γκαζόν σας.
- ο Μην μείνετε υπερβολικά παγιδευμένοι στην γραμματική. Το γράψιμο πρωταρχικά είναι μια μορφή αποπλάνησης, και όχι ακρίβειας.
- ο Κατακτήστε την τέχνη της περιγραφής. Η περιγραφή ξεκινά στη φαντασία του συγγραφέα, αλλά θα πρέπει να ολοκληρώνεται στους αναγνώστες.
- ο Πείτε ιστορίες για το τι πραγματικά κάνουν οι άνθρωποι. Ένας δολοφόνος δεν απαγορεύεται να βοηθήσει μια γιαγιά να περάσει απέναντι.
- ο Να έχετε το θάρρος να κόβετε. «Να σκοτώσετε τα αγγελούδια σας, ακόμα και αν ραγίζει η εγωκεντρική, κακότροπη καρδιά σας»

Τα 3 συστατικά μιας ιστορίας

Το σκηνικό, οι χαρακτήρες και η υπόθεση είναι η τριπλέτα που συνθέτει την μικρή ή μεγάλη ιστορία που σκοπεύουμε να γράψουμε.

Παράδειγμα

- ο Αν πούμε «Η γάτα πήγε και ξάπλωσε στο χαλάκι της εξώπορτας» έχουμε μια μικρή ιστορία από την οποία λείπει ένα βασικό στοιχείο της τριπλέτας.
- ο Αν όμως πούμε «Η γάτα πήγε και θρονιάστηκε στο χαλάκι του σκύλου» τότε μπορούμε να πούμε πως έχουμε μια ιστορία που πληροί τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

Σημασία έχει και η σειρά με την οποία αφηγούμαστε τα γεγονότα.

- ο Ο γάτος ήπια το γάλα του και πήδηξε από τον τρίτο όροφο.
- ο Ο γάτος πήδηξε από τον τρίτο όροφο και ήπια το γάλα του.

Τι παρατηρείτε στις παραπάνω προτάσεις;

Πως ξεκινάμε;

Πολύ απλά, ξεκινάμε την ιστορία μας απαντώντας σε υποτιθέμενες ερωτήσεις όπως: Ποιος, Τί, Πότε, Πού, Πώς, Γιατί (σε όλες ή σε μερικές από αυτές)

Την τεχνική αυτή την εφάρμοσε και το μουσικό συγκρότημα Beatles στο τραγούδι τους *She's Leaving Home*

«Wednesday morning at five o'clock as the day begins...»

Σε ποιες από τις πιο πάνω ερωτήσεις απαντά ο Gogol με την πρώτη παράγραφο του διηγήματός του:

Στις 25 Μάρτη συνέβη ένα εξαιρετικό γεγονός στην Αγία Πετρούπολη. Ο κουρέας Ιβάν Γιακόβλεβιτς, κάτοικος της λεωφόρου Βοζνεσένσκι (το επώνυμό του έχει χαθεί και δεν φαίνεται ούτε στην ταμπέλα του μαγαζιού του, που απεικονίζει ένα κύριο με καλοσαπουνισμένα μάγουλα και την επιγραφή «ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΕΠΙΣΗΣ ΑΦΑΙΜΑΞΕΙΣ»), ξύπνησε νωρίς το πρωί κι η μυρωδιά ζεστού ψωμιού του τρύπησε τη μύτη. Ανασηκώθηκε ελαφρά στο κρεβάτι κι είδε πως η γυναίκα του, μια καθ' όλα αξιοσέβαστη κυρία, που είχε ιδιαίτερη αδυναμία στον καφέ, έβγαζε φρεσκοψημένες φραντζόλες από το φούρνο. (Nikolai Gogol, «Η μύτη»)

Σε ποιες από τις πιο πάνω ερωτήσεις απαντά
ο Θεοτόκης στην παρακάτω παράγραφο ;

«Σαν καλή νοικοκυρά η σιόρα Επιστήμη η Τρινκούλαινα εσηκώθηκε πρωί πρωί από το κρεβάτι, εφόρεσε μόνο το μεσοφόρι της, έσιαξε λίγο τα μαλλιά της, άνοιξε την πόρτα της κι εβγήκε μια στιγμή στο λιθόστρωτο καντούνι της. Οι γειτόνοι κοιμούνταν ακόμη· κοιτάξε ψηλά το μικρό κομμάτι του ουρανού που ολοένα φώτιζε κι όπου έλαμπαν ακόμα δυο ή τρία αστέρια, κοιτάξε κιόλας στην άκρη του στενού του δρόμου τη θάλασσα, που απλωνόταν ως τα απέναντι βουνά της Στεριάς σταχτιά κι ήσυχη, κι εξαναμπήκε πάλι στο σπίτι της για να ανάψει φωτιά στο μικρό μαγειριό της. Ήταν γυναίκα μισόκοπη, έως σαράντα πέντε χρονώ, λιγνή και ψηλή, με ζαρωμένο πρόσωπο, με πολλά μαλλιά άσπρα· αλλά τα μάτια της ήταν ζωερά κι ακόμα νέα.»

(Κωνσταντίνος Θεοτόκης, Η Τιμή και το Χρήμα)

Αρχή-μέση-τέλος

Η αφήγηση αρχίζει με μερικές πληροφορίες που στοιχειοθετούν το σκηνικό, εξελίσσεται με μια εκτροχίαση από τα συνηθισμένα, κορυφώνεται στο αξιοσημείωτο συμβάν (π.χ. σύγκρουση δύο αντίθετων συμπεριφορών ή χαρακτήρων) και περαιώνεται. Το τελείωμα της ιστορίας μπορεί να γίνει με την αποτίμηση του αξιοσημείωτου συμβάντος ή με την επαναφορά του χρόνου από το παρελθόν στο παρόν, ή συχνά με κάποια λεπτομέρεια που τοποθετεί την ιστορία ή τον ήρωά της σε μια κλίμακα αξιών

PASSWORD

Δυο καλοκαίρια ολόκληρα, όταν πήγαινα στο χωριό για διακοπές, έκλεβα δίκτυο από το γείτονα. Στην αρχή το είχε ανοιχτό, χωρίς κωδικό. Όταν κατάλαβε ότι κάποιος τον έκλεβε, έβαλε password. Μια μέρα στο καφενείο τον ρώτησα την ημερομηνία γέννησής του, δήθεν ότι ήθελα να μάθω το ζώδιό του. Γύρισα σπίτι και πληκτρολόγησα τους αριθμούς. Δυο καλοκαίρια έτσι κατέβαζα μουσική. Ως κι ευχετήρια κάρτα σκέφτηκα να του στείλω στα γενέθλιά του. Σήμερα, 19 Ιουνίου 2009, μόλις πήρα την άδειά μου, μπήκα στο λεωφορείο για το χωριό. Φτάνω και βλέπω απέναντι φέρετρο. Γνέφω στη μάνα μου. «Τον χτύπησε αυτοκίνητο» είπε. «Πήγε άδικα, τόσο νέος». Ανέβηκα στο δωμάτιό μου, άνοιξα το λάπτοπ και πληκτρολόγησα το password: δούλευε ρολόι.

Ελκυστική αρχή

Η ελκυστική αρχή, που είναι το ήμισυ του παντός, πρέπει να είναι τόσο λειψή —αλλιώς: να αφήνει τέτοια ερεθιστικά κενά— όσο χρειάζεται για να παρασύρουμε τον αναγνώστη να διαβάσει και τα παρακάτω· με τις πρώτες κιόλας φράσεις παρουσιάζουμε μια εκκρεμότητα που προκαλεί την περιέργεια του αναγνώστη και τον σπρώχνει να συνεχίσει για να μάθει γιατί και πώς έγινε αυτό.

Μια καλή αρχή...

- ο Αν ξεκινήσουμε μια παράγραφο γράφοντας «Η γη είναι στρογγυλή» πιθανότατα να μην κερδίσουμε το ενδιαφέρον κανενός. Αν όμως πούμε «Η γη είναι στρογγυλή, αλλά λιγότερο στρογγυλή από την περιφέρεια της πεθεράς μου» ρίχνουμε ένα μικρό άγκιστρο στον αναγνώστη ο οποίος μπορεί να «τσιμπήσει» μπορεί και όχι.

Τι προσέχουμε όταν αφηγούμαστε

Όταν γράφουμε για ένα συμβάν, φροντίζουμε να ελκύει το ενδιαφέρον επειδή είναι απροσδόκητο ή, αλλιώς, επειδή η σημασία του ξεφεύγει από τα συνηθισμένα ή τα παραβιάζει: «Ο γάτος ήπια το γάλα του» δεν είναι αξιοσημείωτο συμβάν· «Ο γάτος ήπια το γάλα του κι άρχισε να καθαρίζει», όμως, είναι αξιοπερίεργο, γι' αυτό και θέλουμε να μάθουμε περισσότερα για τον γάτο που ξαφνικά συμπεριφέρεται σαν κότα.

Τίποτα δεν λέγεται και δεν γίνεται τυχαία.

- ο Ο Τσέκωφ υποστηρίζει πως αν έχεις ένα όπλο κρεμασμένο στον τοίχο στην πρώτη σκηνή, στην Τρίτη θα πρέπει να πυροβολήσει.

Η αξία του εκτροχιασμού

- ο Χάριν αξιοπρεπείας ο Ιβάν Γιακόβλεβιτς έβαλε τη ρόμπα πάνω απ' τη πουκαμίσσα του, κάθισε στο τραπέζι, έβαλε λίγο αλάτι, καθάρισε δυο κρεμμύδια, πήρε ένα μαχαίρι και με εξαιρετικά σοβαρό ύφος άρχισε να κόβει το καρβέλι. Κόβοντάς το στη μέση κοίταξε μέσα και προς μεγάλη του έκπληξη είδε κάτι άσπρο. Το 'βγαλε προσεκτικά με το μαχαίρι και το πίεσε με το δάκτυλο. «Είναι σκληρό...» σκέφτηκε, «τί στο καλό μπορεί να είναι»; Το πίεσε με τα δάκτυλά του και το έβγαλε· μια μύτη!...

(Nikolai Gogol, «Η μύτη»)

Ένα καλό φινάλε.

- ο Φ ι ν ά λ ε (αφηγηματική έκβαση). Τίποτε δεν εμποδίζει να ξεκινήσουμε την αφήγηση από το τέλος ή από την μέση της ιστορίας. Ο Stephen King συνιστά: Αν έχετε βρει ένα καλό τέλος, γράψτε πρώτα αυτό και μετά θα δείτε τί θα κάνετε με τα υπόλοιπα. Ένα καλό τέλος (όπως κι ένας καλός τίτλος, και μια λέξη ακόμη) μπορεί να γεννήσει μια ολόκληρη ιστορία.

Αφήγηση

Είναι μια διαδικασία επικοινωνίας με την οποία παρουσιάζεται, προφορικά ή γραπτά, μια σειρά πραγματικών ή πλασματικών γεγονότων και βασίζεται στο τρίπτυχο πομπός-μήνυμα-δέκτης.

Κατηγορίες αφηγηματικών ειδών

- Αφήγηση πραγματικών γεγονότων (ιστοριογραφία, επιστολή, ημερολόγιο, απομνημονεύματα, αυτοβιογραφία).
- Αφήγηση πλασματικών γεγονότων (παραμύθι, μυθιστόρημα, διήγημα, νουβέλα).
- Μικτή αφήγηση πραγματικών και πλασματικών γεγονότων (ιστορικό μυθιστόρημα, μυθιστορηματική βιογραφία).

Κάθε είδος αποβλέπει σε ορισμένο σκοπό (πληροφοριακό, διδακτικό, ψυχαγωγικό κτλ.) και γράφεται σε ανάλογο ύφος (επίσημο, οικείο, λογοτεχνικό, επιστημονικό κτλ.).

Συγγραφέας vs Αφηγητής

Συγγραφέας και αφηγητής δεν πρέπει να συγχέονται, ακόμη και στην περίπτωση πρωτοπρόσωπης αφήγησης.

Συγγραφέας: είναι πραγματικό πρόσωπο με αληθινή ζωή, υπάρχει έξω από το κείμενο.

Αφηγητής: επινοείται από τον συγγραφέα για να πει την 'ιστορία', είναι ο διαμεσολαβητής ανάμεσα στον συγγραφέα και στον αναγνώστη. Είναι πρόσωπο του κειμένου, υπάρχει μόνο στο πλαίσιο του πλασματικού λόγου. Είναι δυνατόν να αφηγείται σε πρώτο /δεύτερο /τρίτο πρόσωπο.

Τύποι αφήγησης

- ο Αφήγηση σε πρώτο πρόσωπο . Έχει τη δύναμη της προσωπικής μαρτυρίας, εξασφαλίζει αμεσότητα, πειστικότητα και αληθοφάνεια στην αφήγηση, της προσδίδει εμπιστευτικό, εξομολογητικό χαρακτήρα.
- ο Αφήγηση σε δεύτερο πρόσωπο . Αποτελεί αποστροφή εις εαυτόν, μονόλογο. Το δεύτερο πρόσωπο ουσιαστικά υποκρύπτει ένα «εγώ».
- ο Αφήγηση σε τρίτο πρόσωπο. Αποδίδεται συνήθως με αυτήν η απόλυτη παντογνωσία του αφηγητή. Δημιουργεί την αίσθηση της, αντικειμενικότητας, της αποστασιοποίησης από τα δρώμενα.

Τύποι αφηγητή

- ο Αφηγητής-θεός. Παντογνώστης αφηγητής, «πανταχού παρών και πουθενά ορατός». Ξέρει περισσότερα από τα πρόσωπα της ιστορίας, γνωρίζει ακόμη και τις πιο ενδόμυχές τους σκέψεις. Η απόλυτη γνώση ισοδυναμεί με έλλειψη σκοπιάς.
- ο Αφηγητής-άνθρωπος. Σχετική γνώση μέσα στα όρια του ανθρώπου. Η αφήγηση μάς αποκαλύπτει μόνον όσα γνωρίζει κάποιος δεδομένος ήρωας. Ο αφηγητής συμμετέχει και αυτός στην ιστορία είτε ως πρωταγωνιστής είτε ως αυτόπτης μάρτυρας και αφηγείται συνήθως σε πρώτο πρόσωπο.
- ο Αφηγητής-πράγμα. Σχετική άγνοια αφηγητή, λέει λιγότερα από όσα γνωρίζει ο ήρωας, εξωτερική εστίαση. Πρόκειται για αφήγηση-αίνιγμα, που παραπλέμπτει στην τεχνική του κινηματογράφου. Αφηγητής-κάμερα.

Δραστηριότητα

- ο Αλλάξτε την παρακάτω αφήγηση σε α και γ ενικό. Τι παρατηρείτε;

«Κοιτάζαμε το δάσκαλο να ιδρώνει απάνω στην έδρα, να λέει, να ξαναλέει και να θέλει να καρφώσει στο μυαλό μας τη γραμματική, μα ο νους μας ήταν έξω στον ήλιο και στον πετροπόλεμο· γιατί πολύ αγαπούσαμε τον πετροπόλεμο και συχνά πηγαίναμε στο σκολειό με το κεφάλι σπασμένο.»

(Νίκος Καζαντζάκης, Αναφορά στον Γκρέκο)

Βιβλιογραφία

- ο Schaeffer, J.-M. (2000). Τί είναι λογοτεχνικό είδος; Μτφ. Αλέξ. Ν. Ακριτόπουλος. Αθήνα: Ηρόδοτος.
- ο Αρσενίου, Ε. (2012). Λογοτεχνικά γένη και είδη. Στο Πρακτική εισαγωγή στη μελέτη της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (σσ. 84-94). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- ο Βελουδής, Γ. (1994). Λογοτεχνικά γένη και είδη. Στο Γραμματολογία. Θεωρία λογοτεχνίας (σσ. 82-103). Αθήνα: Δωδώνη.